

פרק ז / ברוריה בן-דוד (וייס)

מפלת ישראל בידי פלשתים, נפילת ארון הברית בשבי, חורבן שילה והרג כוהניה, עשויים היו לערער את רוח העם. בפרק ז נקרא מה עשה שמואל לחיזוק רוח העם וכיצד עזר להם להתגבר על המשבר.

תושבי קריית יערים שמעו על המכה הגדולה שהכה ה' באנשי בית שמש, לפיכך התכוננו כראוי לקבלתו אל בית אבינדב הכוהן (אפשר ששמו על שם שני בני אהרן נדב ואביהו). את בנו שנקרא אלעזר כשם אלעזר בן אהרן הכוהן קדשו לשמור את ארון ה'. הארון נשאר בקריית יערים שנים רבות, עד שהעלהו דוד ירושלימה. "ויקם וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה להעלות משם את ארון האלקים" (שמ"ב ו ב).

"בעלי יהודה" היא קריית יערים "ותאר הגבול בעלה היא קריית יערים" (יהו' טו ט), בדה"א יג ו כתוב: "ויעל דוד וכל ישראל בעלתה אל קריית יערים אשר ליהודה להעלות משם את ארון האלקים".

מה גרם לתמורה הרוחנית בחיי העם?

המאורעות הקשים: חורבן שילה, גלות הארון, המכה הגדולה שהכה ה' באנשי בית שמש, מכות ה' בערי הפלשתים, ושיבת הארון לישראל עוררו את העם לשוב לאלוקיו.

מה מעיד שתהליך השיבה לה' היה איטי?

הפסוק "וירבו הימים ויהיו עשרים שנה וינהו כל בית ישראל אחרי ה'" (פס' ב). בני ישראל הסירו את הבעלים והעשתרות ויעבדו את ה' לבדו. עשתרת היא האלה הראשית של הצידונים (מ"א יא ה לג; מ"ב כג יג). עשתרות הוא גם שם כולל לאלילות ממין נקבה, כמו שהאלילים ממין זכר קרויים בעלים.

איזו מהפכה הכניס שמואל במחשבת העם?

שמואל השתדל לעלות את ערכה של התפילה. תפילה ומעשים טובים חשובים מקרבן וזבח. אפשר לעבוד ולהתפלל לה' בכל מקום. בפרק טו פס' כב אומר שמואל: "החפץ לה' בעלות וזבחים כשמע בקול ה'?" הנה שמע מזבח טוב, להקשיב מחלב אילים". כלומר: עדיף לשמוע בקול ה' מלהקריב לו זבחים ולהקטיר לו חלב בהמות. עיקר רצונו של ה' אינו בקרבנות, כי אם בשמירת מצוותיו, נביאים שקמו אחרי שמואל חזרו על עיקרון זה.

לכן לא קם מרכז דתי במקום שילה כל ימי שמואל.

"ויאמר שמואל קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל בעדכם אל ה'" (פס' ה). שמואל רצה לחדש את עבודת ה' באספת עם גדולה במצפה.

דמותו הכבירה של שמואל המתבטאת גם בתפילתו נזכרת בכמה פסוקים בתנ"ך:
בתהילים צט ו: "משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו קראים אל ה' והוא יענם".
בספר ירמיהו טו א: "ויאמר ה' אלי אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה".
הכתוב העלה את שני הנביאים הללו מעל כל הנביאים משום שתפילותיהם בעד כל ישראל נתקבלו, כמסופר במשה במעשה העגל: "ויחל משה את פני ה' אלקיו... וינחם על הרעה

אשר דבר לעשות לעמו" (שמ' לב יא יד), ובמעשה המרגלים : "סלח נא לעון העם הזה כגדל חסדך... ויאמר ה' סלחתי כדברך" (במד' יד יט-כ), שמ' לב ל- לה ; במד' יא ב ; במד' כא ז-ט ; דב' ט יח - יט ; דב' י י-יא. ובשמואל מסופר "ויזעק שמואל אל ה' בעד ישראל ויענהו ה'" (פס' ט). "ויקרא שמואל אל ה' ויתן ה' קלת ומטר ביום ההוא וירא כל העם מאד את ה' ואת שמואל" (יב יז-יח). גם אנכי חלילה לי מחטא לה' מחדל להתפלל בעדכם" (יב כג).

כיצד נהגו בני ישראל במצפה?

שאלו מים ושפכו לפני ה'. לפי רש"י סימן להכנעה הרי אנו לפניך כמים הללו הנשפכין. לפי רד"ק סימן לכפרת עוונות ככתוב : "כמים עברו תזכר" (איוב יא טז). שפיכת מים ממנהגי עבודת ה', כך נהג דוד "ויסך אתם לה'" (ש"ב כג טז). וכך נהגו לנסך מים בסכות במקדש (מ' סוכה ד ט). בני ישראל צמו ביום ההוא "ויאמרו שם חטאנו לה'" (פס' ו). כך התוודו ישראל בימי המדבר ובימי השופטים (דב' א מא ; שופ' י טו), כלומר: הם הקדימו למלחמה : תשובה, צום ווידוי, ומכיוון שכך נהגו זכו הפעם למענה ה'.

בפסוק ו' נזכר לראשונה ששמואל שפט את ישראל. יכול להיות שבמצפה מנוהו ישראל לשופט עליהם. כזכור משה שפט את העם (שמ' יח יג ; דב' א). תפקיד השופט להדריך את העם ולשפוט אותו. רש"י פירש שופט בין איש לרעהו על עסקי ממון שביניהם או על עבירה שעברו.

מה ביקשו בני ישראל משמואל כשעלו עליהם הפלשתים?

"אל תחרש ממנו מזעק אל ה' אלקינו וישענו מיד פלשתים" (פס' ח). כלומר: זעק אל ה' אלקינו ויושיענו מיד פלשתים. זעקה- תפילה עזה של אדם הנתון בצרה גדולה. לפני המלחמה העלה לקרבן רק טלה אחד בלבד (טלה- כבש צעיר) שעודנו יונק חלב אמו אין במקרא קרבן כזה, נאמן להשקפתו מעדיף שמואל תפילה תשובה וקבלת עול מלכות שמים על קרבנות. באותה שעה שעסק שמואל בהקרבת העולה יצאו הפלשתים למלחמה. הפעם נלחמו בני ישראל בעוז בכוחות מלוכדים ולא כפי שלחמו במלחמה באפק, כאשר השלו את עצמם שהארון בלבד יושיעם.

כיצד התנהלה המלחמה?

ה' הטיל מהומה ופחד במחנה פלשתים כפי שעשה למצרים (שמ' יד כד), למלכי האמורי (יהו' י, י) ולסיסרא (שופ' ד טו). כפי שהבטיח לישראל : "את אימתי אשלח לפניך והמתי את כל העם אשר תבא בהם ונתתי את כל איביך אליך ערף" (שמ' כג כז-כה). נשמעו קולות רעמים חזקים ומהממים מן השמים ללא קשר למטר ולעננים שהפחידו את הפלשתים שראו בהם אות לזעם אלוקי העברים וגרמו למהומה במחנם, ובני ישראל היכו בהם.

מה היו תוצאות המלחמה?

בני ישראל גרשו את הפלשתים מגבול ישראל, והשיבו את ערי ישראל שנפלו בידי הפלשתים לאחר המלחמה באפק, ומאז נכנעו הפלשתים ולא יספו לבוא בגבול ישראל כל ימי שמואל. לאחר שניצחו בני ישראל את הפלשתים השלימו עמם גם אויביהם הפנימיים, שבטי עמי כנען שלא נשמדו בעת כיבוש הארץ וישבו בקרבם.

מה עשה שמואל לזכר המאורע?

"ויקח שמואל אבן אחת וישם בין המצפה ובין השן ויקרא את שמה אבן העזר ויאמר עד הנה עזרנו ה'" (פס' יב). כך גם נהג יהושע שהקים אבנים בכמה מקומות : בתוך הירדן, בגלגל, בעמק עכור, בעי ובמקדה, "למען דעת כל עמי הארץ את יד ה' כי חזקה היא למען יראתם את ה' אלקיכם כל הימים" (יהו' ד כד). גם בשכם הקים יהושע אבן גדולה שתהיה עדה לישראל (יהו' כד, כז). שמואל קרא לאבן שהקים "אבן העזר" כשם המקום שבו נחלו ישראל מפלה גדולה (שמ"א ד, א).
כשבני ישראל השליכו יתם על ארון ה' מבלי לקיים את הכתוב בו האבן נהפכה להם למכשול (ד א-ב), כאשר שבו בנאמנות לה' זכו לעזרת ה'.

שמואל שפט את ישראל כל ימי חייו. סמכותו של שמואל כשופט נבעה מצד אחד ממעמדו כמורה הוראה לאומה ומצד שני ממעמדו כנביא, או רואה, הוא היה שופט נביא. סיבובו השנתי הקיף את בית אל, הגלגל והמצפה. שלושת המקומות האלה היו מקודשים בעיני העם מימי קדם.

בית אל - מקום ידוע מימי האבות. בימי השופטים עמד שם ארון ברית ה' "ושם ארון ברית האלקים בימים ההם" (שופ' כ כז).

הגלגל - לפי המסורת התלמודית בגלגל עמד המשכן ארבע עשרה שנים (זבחים ק"ח ע"ב).

המצפה היא המצפה שבנחלת בנימין (יהו' יח כו), עיר מפורסמת בימי המקרא ובימי בית שני (שופ' כ א ; יר' פרקים מ-מא ; נח' ג ז טו) זו העיר שקיבץ אליה שמואל את כל ישראל (פס' ה).

לאחר ששמואל סבב במקומות האלה היה חוזר למקומו הקבוע אל **ביתו ברמה**. שם "שפט את ישראל", הנהיג את ישראל. שפיטתו של שמואל את ישראל מוזכרת שלוש פעמים (פס' טו-יז). שפיטתו הייתה בעיקר דיינות והיה בה גם גורם של הנהגה חברתית ורוחנית. רד"ק פירש שהיו באים לרמה למעט מהמקומות שהיה סובב בהם והיה שופט אותם.

ברמה בנה שמואל מזבח לה'. המזבח הזה הוא הבמה המוזכרת בפרק ט פס' יב ואילך. (משחרבה שילה הותרו הבמות). השופטים היו יושבים ליד המזבח (מכילתא לפרשת יתרו). בכמה מקומות נסמכו ענייני משפט למזבח (שמות כ כא ; א ; דב' טז יח-כב ועוד). ליד הבמה הזו עתיד שאול להימשח למלך. כנראה שליד המזבח הייתה לשמואל גם לשכה (ט כב).

תחום שיפוטו של שמואל דומה לתחום שיפוטה של דבורה "בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים" (שופ' ד ה). יכול להיות שבבנימין התקדשו מקומות מיוחדים לשפיטה. יש עוד דמיון נוסף בין דבורה לשמואל, שניהם נביאים שופטים שהאצילו ברכתם על הלוחמים (ברק ושאול).

עבודה בכתב

1) התכירונו? מי אנחנו?

- א) בביתי בקרית יערים היה הארון.
- ב) אני שמרתי על ארון ה'!
- ג) הסרנו את הבעלים והעשירות.
- ד) צמנו והתוודינו במצפה.
- ה) העליתי עולה טלה יונק אחד.
- ו) אני אבן ידועה.
- ז) שלושה מקומות שבהם שפט שמואל את ישראל.
- ח) בי היה ביתו של שמואל.

2) מי אמר למי?

- א) הסירו את אלהי הנכר מתוכם ואת העשירות.
- ב) ואתפלל בעדם לה'!
- ג) חטאנו לה'!
- ד) אל תחרש ממנו מזעק אל ה' אלקינו וישענו מיד פלשתים.
- ה) עד הנה עזרנו ה'!